

Mahmud ALLAHMANLI,
filologiya elmləri doktoru,
professor

Sadəcə olaraq Yusif Yusifov!.. Ancaq geniş anlamda böyük alim, əvəzsiz müəllim, elm və ədəbiyyat fədaisi, ziyalılıq nümunəsi olan bir şəxsiyyət, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Yusif Qoca oğlu Yusifov! Bu imzanın ifadə eldiyi məzmun mahiyyəti və polifonik fakturası ilə özünəfə bazis olaraq çəşidli istiqamətləri və həm də təkəkkür intellektiyasının çağdaş mərhələdəki mənzərəsini sərgiləyir. Son dövrün elmi-mədəni fakturasında müşahidə olunan çatlar və təəssüflə özünü göstərən tendensiyalar, əks qütbə ciddi, sözün və mədəniyyətin keşiyində durmaq gücündə olan kəslərin nümunə ola bilməsi və gördüyü gərəklili işlərlə örməyə çevrilir. Böyük mütəfəkkir M.F.Axundov vurğulayırdı ki, yalnız elmi biliklərlə zənginləşmiş mənən sağlam adamlar cəmiyyət üçün faydalı ola bilər. Ömrünün ağsaqqallıq yaşına gəlib çatmış dos. Y.Yusifov məhz belə şəxsiyyətlərdəndir və yalnız elmi biliklərlə zənginləşən, yolunu bu zənginləşmə üzərindən nizamlayan simalardandır.

Çağdaş Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikri bütün parametrlərdə zənginləşmələrlə və həm də geniş açılımlarla diqqət önünə gəlir. Bu hal arxeologiya, etnoqrafiya, folklorşünaslıq, musiqişünaslıq, ədəbiyyatşünaslıq və s. timsalında görülən gərəklili, həm də fundamental işlərlə nikbin əhvali-ruhiyyə doğurur. Dilçilikdə də belədir və Azərbaycan dilinin tipoloji axarına dayanan, orijinal mühakimələrlə dil örtüyünü əks etdirən araşdırmalar bunun örneyidir. Y.Yusifov da dilçi alim kimi araşdırmaları və dilçiliyin problemlərinə fəal mövqe nümayişi göstərməsi ilə nümunəyə çevrilir.

Yusif müəllimi təxminən səksəninci illərin ortalarından tanıyıram və bu əlaqələrin artıq qırx ilı tamamlanır. Həmin müddət ərzində onu işgüzarlığı, səmimiyyəti, insanlara münasibəti baxımından necə görmüşəm indi də eyni təsəvvürü sərgiləyir. Keçib gəlmiş illər ərzindəki yaxınlığımız, baş verən hadisələr timsalında münasibəti və mənə saygısı bir kına lenti kimi gözələrin önündən keçir. Həyat açılımlarla, ictimai-siyasi situasiyaların mürəkkəbliyi ilə insanların sınağa çəkiri. Səksəninci illərin ümumi axarında gedən oyanışlar, milli azadlıq hərəkatının artan tempi, özünüdərk səviyyəsində diqqət önünə gələn hadisə axarı və ziyalıların bu prosesdəki avanqard rolu bir istiqamətdə həm də fikir ayrılıqları, problemləri çözümlünə mövqe nümayişi ilə diqqət önünə gəlirdi. Dilçi alim bütün parametrlərdə bu prosesdə azərbaycançılıq və dövlətçilik mövqeyindən çıxış etməklə baş verənlərə fəal mövqe göstərməsi ilə nümunəyə çevrilir.

Dilçi alim Yusif Yusifovun formalaşdığı müht bitün mahiyyəti ilə Azərbaycan ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni tarixində funksional rolu ilə özünü göstə-

rir. O, Qazax rayonunun məşhur mədəniyyət ocaqlarından biri olan Xanlıqlar kəndində dünyaya göz açmışdır. Tarixi və ictimai-siyasi proseslərin mürəkkəbliyi baxımından əsaslı təsəvvür formalaşdırın bu kənd sözün, sənətin beşiyi olan məkanlardandır. On səkkizinci yüzillikdən üzü bəri olan mənzərəsi bunun göstəricisidir. Məşhur maarifçi F.Köçərli on doqquzuncu yüzilliyin sonu və iyirminci yüzilliyin əvvəllərində apardığı tədqiqatlarında buranın ədəbi-mədəni və tarixi mənzərəsinə ayrıca fikir verir. Təsədüfi deyildir ki, təsəvvüf ocaqlarından biri kimi də Xanlıqlar kəndi xalqın yaddaşında möhtəşəm bir əsrarəngizliklə diqqət önünə gəlir. Nəqşbəndilik təriqətinin görkəmli simalarından olan Seyid Mir Həməzə Nigari on doqquzuncu əsrin siyasi prosesləri səbəbindən çıxılmazlıqlarla üzləşəndə bu kəndə üz tutmuşdur. Müəyyən müddət orada yaşayan sufi şeyx həmin yeri məhz bir ocaq olaraq seçmiş və toplumun ona sonsuz saygısını bildiyindən orada fəaliyyət göstərmişdir. Bütün bunlar isə bir ədəbi-mədəni, ictimai-siyasi, ideoloji-fəlsəfi mühit olaraq daha dərin qatlara bağlanmasını düşündürməyə əsas verir. Yusif müəllimin bir ziyalı, şəxsiyyət və alim kimi formalaşmasının ana qaynağı dünyaya göz açdığı bu mühtitlə bağlıdır.

Görkəmli alimin keçib gəlmiş ömrü yolunu diqqət önünə gətirdikdə bir neçə istiqamətdə təhlil etmək gərəyi yaranır. Birincisi, dilçilik sahəsində olan bir-birindən maraqlı araşdırmaları ilə diqqət önünə gəlir. Çağdaş Azərbaycan

onun çözümləri ilə əlaqədar mühakimələr yürütmək bacarığı artıq istedadının göstəricisi kimi müəllimlərinin, elm adamlarının diqqətini cəlb etmişdir.

Yusif müəllim iki il hərbi xidmətdə olmuşdur. O, piyada qoşun hissəsində əsgəri borcunu başa vurmuşdur. Hərbi xidmətlə bağlı bütün normativləri yetərincə yerinə yetirmişdir. Nümunəvi sırayı əsgər olduğuna, bədən tərbiyəsi və idman yarışlarında uğurlar qazandığı üçün Batumi şəhərindəki 87-ci hərbi alaydan Moskva şəhərində 1970-ci ildə keçiriləcək SSRİ-nin V spartakadasında iştirak etmək üçün seçilən əsgərlər sırasında Yusif Yusifov da daxil edilmiş, 3-4 ay Moskva şəhərində SSRİ xalqlarının Ümumittifaq idman yarışında iştirak

tasiya müdafiə etmişdir.

Azərbaycan dilinin zooloji leksikasının sistemli tədqiqi, öyrənilməsi, araşdırılması Yusif Yusifovun adı ilə bağlıdır. Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvü, professor Zərifə Budaqovanın fikrincə, Yusif Yusifovun olduca işgüzar və gərgin şəraitdə keçən dissertasiya müdafiəsində sanki SSRİ xalqlarının dilində xüsusi lay təşkil edən zooloji leksikaları linqvistik araşdırılması üçün yollar və linqvistik elmi prinsiplər üzə çıxdığı üçün onun bu dissertasiyası başqa xalqların dillərində də zooleksəmlər sisteminin tədqiqi üçün özək bir örnək oldu. Çünki Yusif Yusifov Azərbaycan dilinin zooloji leksikasını ümumi dilçiliyin nəzəri müddəalarına uyğun araşdırmışdır. O, qohum və yad dillərin zooloji leksikaları ilə bağlı materiallardan bəzələrlə bəhrələndirə bildiyinə görə çox maraqlı tədqiqat əsəri yaratmışdır. Yusif Yusifov kökdəş və yad dillərin (qış, heyvan, balıq, həşərat, sürünənlər və gəmiricilərin adları) zooleksəmlərinin semantik strukturlarını təhlil edərək belə nəticəyə gəlmişdir ki, həmin adların işlənməsində həm ümumilik, oxşarlıq, həm özəlilliklər vardır. Məsələn, Azərbaycan, türk, türkmən, qaqauz, özbək və s. kökdəş dillərdə quzu anlayışı bildirən zoonimlər, eləcə də yad dillərin həmişə zooloji anlayışı ifadə edən zooleksəmlər (Azərbaycan quzu, rus yaqnenok, fransız dğnedu və s. məcazi, metaforik mənada mülayim, sakit təbiətli insan, fəgür şəxsə deyilir. Eləcə də Azərbaycan dilində aslan, şir, rus dilində lev, fransız dilində lion zooleksəmlərinin obrazlı

DİLÇİ ALİM YUSİF YUSİFOV: ÖZÜNƏMƏXSUSLUQ VƏ İSTEDAD NÜMUNƏSİ

dilçiliyinə öz töhfələrini vermiş simalardandır. Tələbəlik illərindən elmə olan həvəsi bir-birindən maraqlı məqalələrin meydana çıxması üçün əsas olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda (hal-hazırkı Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti) oxuduğu illərdə Tələbə Elmi Cəmiyyətində fəal iştirakı və dilçiliyin müxtəlif problemləri ilə bağlı köklü məsələlərə həssaslıq göstərməsi bunun nümunəsidir. İnstitut və bütünlikdə respublika səviyyəsində keçirilən konfranslarda, müsabiqələrdə iştirakı, çıxışlarının qiymətləndirilməsi, müsabiqələrdə birinci dərəcəli diplomlara və ən yaxşı tələbə elmi işinə görə medalına layiq bilinməsi onun elmə gəlişi üçün başlanğıc olmuşdur.

Tələbəlik illərində "Fəlsəfi zaman anlayışının linqvistik ifadə vasitələri" adlı məruzəsi TEC-in respublika müsabiqəsində "Ən yaxşı tələbə elmi işi" kimi qiymətləndirilməsi onun istedadının və elmə olan marağının göstəricisi idi. "Gənc müəllim" qəzeti bu haqda xüsusi həssaslıqla yazır: "Institutumuzun filologiya fakültəsinin məzunı Yusif Yusifov elmi yaradıcılığa dərin marağı olan gənclərdəndir. O, tələbə olduğu müddətdə müxtəlif mövzular üzərində işləmiş və hər il tələbə elmi konfranslarında maraqlı məruzələr etmişdir. 1978-ci ildə tələbə elmi işlərinin respublika müsabiqəsində birinci diploma layiq görülmüşdür. Onun "Fəlsəfi zaman anlayışının linqvistik ifadə vasitələri" adlı məruzəsi TEC-in bir neçə ay əvvəlki respublika müsabiqəsində "Ən yaxşı tələbə elmi işinə görə" medalı ilə təltif edilmişdir" ("Gənc müəllim" qəzeti, 1979, 20 aprel). Göründüyü kimi, hələ erkən yaşlarından lazımı qədər köklü problemlərə maraqlı göstərməsi və

rak edəcəyinə görə Zaqafqaziya hərbi dairəsindən göndərilən əsgər və zabitlərin hərbi məşq toplanışında keçirilən təlimlərdə fəal iştirak etmiş, sambo güləşində və ağırılıqaldırma yarışında qazandığı uğurlara görə ən yaxşı idmançı diplomunu ilə mükafatlandırılmışdır. 1971-ci ildə əldə etdiyi uğurlara görə ona ali məktəbin hazırlıq şöbəsində oxumaq üçün xidmətini başa vurduğu hərbi hissənin komandanlığı tərəfindən göndəriş verilmişdir. Həmin göndərişə görə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan dili və ədəbiyyat ixtisasının hazırlıq şöbəsinə qəbul olunmuş, orada bir il təhsil alırdıqdan sonra buraxılış imtahanı vermiş və bu imtahan əsasında Azərbaycan dili və ədəbiyyat fakültəsinin əyani şöbəsinə daxil olmuşdur. Yusif Yusifov hazırlıq şöbəsini ən yüksək balla başa vuran dilləyici olmuşdur. O, 1978-ci ildə indiki ADPU-nun filologiya fakültəsinin əyani şöbəsini fərqlənmə diplomunu ilə bitirmişdir.

Yusif Yusifov təyinatla iki il Binə qəsəbəsindəki 101 sayılı Orta Kənd Texniki Peşə məktəbində Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi işləmiş, 1981-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan Dilçiliyi kafedrasının (indiki ADPU-nun) SSRİ xalqlarının dili (Azərbaycan dili) ixtisası üzrə əyani aspiranturasına daxil olmuşdur. O, əyani şöbə üzrə aspiranturayı (indiki doktoranturayı) uğurla bitirmiş, Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının müdiri, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, əməkdar elm xadimi, professor Afad Qurbanovun elmi rəhbərliyi ilə 1985-ci ildə Azərbaycan dilinin zooloji leksikasını (armonimlər əsasında) filologiya üzrə fəlsəfi doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün disser-

monaları arasında uyğunluq vardır. Hər üç söz qorxmaz, igit, qohəraman insanları dəyərləndirir. Bunun səbəbi adları çəkilən xalqların düşüncəsində göstərilən heyvanın eyni özəlliyin daşıyıcısı olmasıdır. Araşdırıcı Yusif Yusifov zooleksəmlərin xarakteredici funksiyaları arasında ümumi oxşarlıqla yanaşı, öz fərqli xüsusiyyətləri ilə fərqləndiklərini də göstərmişdir. O, azərb, rus, fransız dillərində çirkin, həmçinin özünü naza qoyan şəxslərə meymun deyildiyini diqqətə yönəltmişdir.

Lakin o, apardığı araşdırmasında müqayisəli metoddan yararlanaraq fransız dilində meymun anlayışının linqvistik ifadə görümlü, yaxud göstəricisi sayılan singl zoonimi məcazi, metaforik anlamda, həm də hiyləgər, kələkbaz insanları dəyərləndirmişdir.

Yusif Yusifov fransız dilində singe (meymun), renard (tülkü) sözündən hiyləgərliyin fərqlənən mənə çalırılığını ifadə etməsini söyləmişdir.

Araşdırıcı Azərbaycan, rus dillərində hiyləgərlik anlayışının heç vaxt meymun anlamı sözlə ifadə edilmədiyini demişdir. Bu keyfiyyətin həmin dillərdə, eləcə də alman, ingilis dillərində tülkü zooniminin məcazi mənəsi ilə ifadə edildiyini göstərmişdir. Haqqında söhbət açdığımız araşdırıcı Azərbaycan dilində körpə, balaca uşaqlara əzizləmə mənəli mürciətlərdə, deyimlərdə meymun adından da yararlanıldığını bildirmişdir. Yusif Yusifov rus dilində isə çox zaman cold, diribaş, daha çox ağaca çıxmağı, ondan tutub salanmağı bacaran uşaqlara mürciətdə də meymun anlayışını nitqdə gerçəkləşdirən sözün metaforik mənəsinin işlədildiyini göstərir.

(Davamı var)